

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Природничо-економічний факультет
Кафедра туризму та готельно-ресторанної справи

ДИПЛОМНА РОБОТА

бакалавра

з теми: **«СТВОРЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО МАРШРУТУ: ЗАМКИ
ПОДНІСТРОВ'Я ТА ПОЗБРУЧЧЯ »**

Здобувача 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Т1-В20 групи
спеціальності: 242 Туризм
за освітньо-професійною програмою «Туризм»
денної форми навчання
Софії ШВЕЦОВОЇ

Керівник: старший викладач, кандидат
технічних наук кафедри туризму та готельно-
ресторанної справи
Крістина БЕЛІНСЬКА

Рецензент: кандидат економічних наук, доцент
кафедри економіки підприємства
Оксана КУШНІР

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТУРИСТИЧНІ МАРШРУТИ	5
1.1. Поняття про туристичні маршрути. Методичні принципи розробки туристських маршрутів.	5
1.2. Розробка маршруту туристського походу. Безпека туристичної подорожі	7
1.3. Використання європейського досвіду для розвитку замкового туризму в Україні.	14
РОЗДІЛ 2. ЗАМКИ УКРАЇНИ, ПОДНІСТРОВ'Я ТА ПОЗБРУЧЧЯ	21
2.1. Характеристика туристичних об'єктів (замків) Подністров'я.	21
2.2. Характеристика туристичних об'єктів (замків) Позбруччя.	24
2.3. Аналіз рекреаційно-туристичних ресурсів замків України	28
РОЗДІЛ 3. ТУРИСТИЧНИЙ МАРШРУТ ЗАМКАМИ ПОДНІСТРОВ'Я ТА ПОЗБРУЧЧЯ	41
3.1. Технічний опис туристичного маршруту замками Подністров'я та Позбруччя.	41
3.2. Маркетинг туристичного маршруту.	46
ВИСНОВОК	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56

ВСТУП

Туристський маршрут - заздалегідь спланований шлях переміщення туристів протягом певного періоду часу з метою одержання послуг.

Туристський маршрут розробляється заздалегідь та включає в себе: розміщення, харчування, екскурсійне обслуговування, спортивні, видовищні, соціальні заходи. На туристському ринку туристський маршрут подається під видом туру - основного комерційного туристського продукту.

Привабливість території для розвитку певних видів туризму залежить від її природного та історико-культурного потенціалу.

Актуальність теми: Створення такого маршруту може сприяти: розвитку туризму в регіоні та популяризації унікальних об'єктів, збереженню історичної спадщини регіону, стимулювати розвиток екологічного туризму в регіоні, соціальному розвитку регіону, місцевому економічному розвитку, розвиток культурно-освітніх програм для дітей та молоді.

Мета: дослідити туристичний маршрут як складову туристичного продукту; виявити етапи розробки туристичного маршруту; розглянути основні аспекти формування туристичного маршруту;

Ціль: Дослідити та скласти новий, цікавий туристичний маршрут замками Подністров'я та Позбруччя. Дізнатися більше про ці культурні райони та історії замків (фортець).

Завдання 1: Ознайомитися з туристичними об'єктами (замками) Подністров'я та Позбруччя та створити туристичний маршрут.

Завдання 2: Дослідити сучасний стан туристичних об'єктів, історичних споруд, як замки, фортеці та інші, які збереглися до нашого часу.

Завдання 3: Дослідивши Подністров'я та Позбруччя, відкрити великий світ української історії з її архітектурою та легендами. Зацікавити людей архітектурною культурою цих районів

Завдання 4: Познайтеся з найвизначнішими об'єктами туристичного інтересу як Хотинська фортеця, Кам'янець-Подільська фортеця, Збараський замок, Підгорецький замок та інші.

Завдання 5: Створити такий туристичний продукт, що допоможе українцям, а також іноземцям, дослідити українську історію та відчути атмосферу цих місць скрізь роки.

Об'єктом дослідження є особливості розробки турів.

Предметом дослідження є технологічний процес створення туру.

Методи дослідження

1. Літературний аналіз - вивчення наукових джерел, публікацій та інформації про замки Подністров'я та Позбруччя.

2. Територіальний аналіз - вивчення локацій замків, визначення їх відстаней один від одного та можливостей транспортного сполучення.

3. Архітектурний аналіз - дослідження архітектурних особливостей та історії замків для включення цієї інформації у туристичний маршрут.

4. Маркетингові дослідження - проведення анкетування та опитування потенційних туристів для визначення їх інтересів та вподобань.

Практичне значення одержаних результатів

1. Стимулювання туристичного потоку до регіону та збільшення кількості відвідувачів у замки.

2. Підвищення інтересу до історії та культурних цінностей регіону серед місцевого населення та туристів.

3. Розвиток інфраструктури туризму, створення нових робочих місць та підтримка місцевої економіки.

4. Підвищення престижу регіону як туристичного напрямку та збільшення доходів від туризму.

Результати цього дослідження сприятимуть розвитку туризму в регіоні та сприятимуть збереженню та популяризації історичних об'єктів.

Обсяг та структура роботи: 59 сторінок; Вступ, 3 Розділи, 8 підрозділів, Висновок, Список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТУРИСТИЧНІ МАРШРУТИ

1.1. Поняття про туристичні маршрути. Методичні принципи розробки туристських маршрутів.

Туристський маршрут - заздалегідь спланований шлях переміщення туристів по географічних точках протягом певного періоду часу з метою одержання передбачених програмою обслуговування і додаткових туристсько-екскурсійних послуг. Туристський маршрут розробляють заздалегідь, передбачаючи певний комплекс послуг (розміщення, харчування, екскурсійне обслуговування, спортивні, видовищні, соціальні заходи). На туристському ринку туристський маршрут подається під видом туру - основного комерційного туристського продукту. [1]

Маршрути можна класифікувати за різними критеріями:
За змістом: 1) навчальний (тематичний); 2) розважальний; 3) фізкультурно-оздоровчий; 4) спортивний; 5) комбінований.

За сезонністю: 1) цілорічний; 2) сезонний.

За видом траси: 1) лінійний; 2) кільцевий; 3) радіальний; 4) комбінований.

За тривалістю: 1) маршрут вихідного дня; 2) багатоденний.

За способом пересування: 1) пішохідний; 2) за допомогою транспорту; 3) комбінований.

За складністю: 1) категорійні; 2) не категорійні (загальнодоступні, нескладні).

За охопленням території: 1) місцеві; 2) дальні (міжрегіональні); 3) зарубіжні (виїзні).

За способом пересування: 1) пасивні; 2) активні.

Лінійний маршрут - це маршрут, метою якого є дійти з точки «А» в точку «Б».

Кільцевий маршрут - це маршрут, початок і кінець якого знаходяться в одному географічному пункті перебування. Такий метод зручніше і дешевше організації раціональних маршрутів за рахунок зменшення витрат на перевезення. *Радіальний туристичний маршрут* - це маршрут, початок і кінець

відбувається в одному географічному пункті перебування, розташовуючись в якому, турист здійснює подорож в інші пункти перебування, повертаючись в пункт початку подорожі.

Комбінований маршрут поєднує в собі особливості кільцевого і радіального. Метою є, подивитися як можна більше пам'яток та спроможність відклонятися від маршруту.

В процесі планування маршруту, потрібно обов'язково передбачити запасний варіант. [8]

Після встановлення мети походу і визначення складу туристичної групи, настає черговий етап підготовки - вибір і розробка маршруту. Для виконання цієї роботи можна скористатися спеціальними путівниками, які мають довідки щодо рекомендованих маршрутів.

В путівниках міститься вся необхідна інформація про маршрути, наводяться схеми окремих ділянок і можна легко підібрати собі той, який відповідає встановленій меті та складу групи. [2]

Знайомство з наміченим районом маршруту починається з вивчення туристичної літератури. Крім туристичної літератури, найпопулярнішим джерелом туристичних відомостей є Інтернет.

В ході збору інформації про район подорожі починають поступово вимальовуватися декілька варіантів маршрутів, які доцільно обговорити на загальних зборах групи.

Після того, як район походу обрано, починається детальна розробка маршруту по карті. Для цієї роботи доцільно користуватися картами і схемами з масштабом не менше як 1 кілометр в одному сантиметрі (М 1:100000). [3]

У наші часи найчастіше використовують саме GPS навігатор та онлайн карти пов'язані із супутником.

Складність маршруту залежить від туристичної та фізичної підготовленості учасників походу. Група повинна впершу чергу розраховувати на свої сили, досвід, вміння. Тільки враховуючи всі ці компоненти, можна

включати у маршрута додаткові природні перешкоди, збільшувати протяжність маршруту.

Побудова маршруту залежить від специфіки походу і конкретних умов місцевості. Він може бути лінійним (наскрізним), лінійно-радіальним - коли плануються дальні екскурсії в бік від основного шляху, кільцевим - коли повертаються на початок походу.

Початковий та кінцевий пункти маршруту повинні знаходитись недалеко від населених пунктів, які мають регулярні транспортні зв'язки.

При плануванні маршруту не слід забувати про рельєф та метеорологічні умови, які можуть бути несприятливими. На складні ділянки основного маршруту планується запасний варіант, який не може бути складнішим за основний. На випадок хвороби одного з учасників бажано передбачити не складні виходи до населених пунктів з будь-якої точки маршруту.

Після виконаних вимірів, складають графік руху. Графік руху не завжди треба деталізувати з точністю до дня. Це лише попередній план, в який протягом походу вносяться певні корективи.

Після того, як план походу розроблено повністю, приступають до заповнення маршрутних документів. Для походів не категорійних це маршрутний лист, а для категорійних - маршрутна книжка. Додатково до маршрутно-кваліфікаційної комісії (МКК) подаються списки учасників походу, завірені лікарем, або медичні довідки на кожного члена групи. Іноді, за вимогою МКК, подаються схеми і карти маршруту, списки особистого та групового спорядження, раціон харчування, кошторис походу.

1.2. Розробка маршруту туристського походу. Безпека туристичної подорожі

Район подорожі вибирають у залежності від інтересів і смаку учасників. При виборі району враховується також наявність зручних шляхів під'їзду, час необхідного на дорогу, транспортні і ін. витрати.

Для спрощення організації походів є розроблені маршрути, які базуються на населенні пункти. Туристичні і альпінійські бази, метеорологічні і науково-дослідні станції і мисливсько-санаторні станції. [39]

Як тільки визначилися з метою походу і туристичною групою—розробляється маршрут. Для виконання цієї роботи можна скористатися спеціальними путівниками, які мають довідки щодо маршрутів.

В путівниках містиця вся потрібна інформація про маршрути, наводяться схеми окремих ділянок і можна собі легко підібрати той який відповідає встановленій меті та кількості учасників групи.

Знайомство з наміченим районом походу починається з вивчення літератури, впершу чергу спеціальної туристичної. Після того як зібрали інформацію про район в який планується подорож починають вимальовуватись різні варіанти маршруту, які б було доцільно обговорити зі всією групою. [4]

Після того які обрали район подорожі, починається детальна розробка маршруту по карті, при йому треба користуватися картами і схемами.

Складність маршруту залежить від туристичної і фізичної підготовленості учасників походу. Група повинна розраховувати на свої сили досвід і вміння. Враховуючи всі ці компоненти можна включати в маршрут додаткові природні перешкоди.

Для зниження завантаженості в походах, починаючи з другої, третьої категорії складності, рекомендується організація доставки частини продуктів або спорядження, поповнення продуктів на маршруті у населених пунктах.

Краще планувати маршрут по природним шляхам руслам річок, польовими та лісовими дорогами, перевалами обладнаними переправами через річки.

Розробляючи маршрут не треба забувати про рельєф та метеорологічні умови які можуть бути несприятливими. Маршрут поділяється по окремих днях, вимірюється відстань денних переходів, визначаються орієнтовні місця ночівель. Добре якщо хтось раніше пройшовся по маршруту і визначив місця для ночівель.

Графік подорожі не завжди треба педалізувати по дням, можна розпланувати ділянки на подолання яких потрібно 2-3 дні. Дотримання графікі

не повино бути самоціллю в поході, це лише попередній план в ході якого вносяться корективи.

У подорожах туристи можуть зіткнутися з рядом проблем, які, можуть завадити неприсмностей чи негативно вплинути на здоров'я, майно та туристичні враження, або навіть завадити подорожі взагалі.

Туристу завжди знаходиться під ризиком у незнайомому середовищі, яке має відмінність від звичного, наприклад:

1. Злочинність: Туристи можуть стати мішенню для крадіжок, шахрайства або навіть насильницьких злочинів через їхню незнання місцевих умов та безпечних зон.

2. Захворювання та медична допомога: Ризик захворювань може бути вищим через різні кліматичні умови, місцеві епідемії або незвичну їжу та воду. Доступ до медичних послуг може бути обмеженим або дорогим.

3. Мовний бар'єр: Відсутність знань місцевої мови може ускладнити комунікацію, особливо у випадках надзвичайних ситуацій або потреби у допомозі.

4. Природні катастрофи: Відвідування районів, схильних до землетрусів, ураганів, цунамі або інших природних катастроф, може становити значну небезпеку.

5. Проблеми з транспортом: Незнання місцевих правил дорожнього руху, небезпечні умови на дорогах або неякісні транспортні засоби можуть призвести до аварій.

6. Культурні відмінності: Неправильна поведінка або неповага до місцевих звичаїв і традицій може спричинити конфлікти або навіть юридичні проблеми.

7. Фінансові шахрайства: Туристи можуть стати жертвами шахраїв, які пропонують фальшиві товари або послуги, завищують ціни або використовують інші обманні схеми.

8. Проблеми з документами: Втрата або крадіжка паспорта, візи чи інших важливих документів може призвести до складнощів з поверненням додому або продовженням подорожі.

9. Інфраструктурні проблеми: Відсутність належної інфраструктури, як-от дороги, готелі чи медичні заклади, може значно ускладнити подорож і створити небезпеку для здоров'я та безпеки.

10. Проблеми з харчуванням: Вживання незнайомої їжі або напоїв може призвести до харчових отруєнь або алергічних реакцій.

Щоб мінімізувати ці ризики, туристам слід добре підготуватися до поїздки, включаючи дослідження місцевих умов, вакцинацію, придбання медичної страховки та вивчення основних фраз місцевою мовою.

Під час планування туру та надання туристичних послуг необхідно ретельно вивчити всі можливі чинники ризику та їх джерела. Дослідити можливість та ймовірність появи джерел небезпеки для здоров'я та життя туриста та його майна. Також варто передбачити комплекс заходів для захисту та безпеки туриста.

У туризмі шкідливі чинники (або чинники ризику) класифікують як:

1. *Соціально-економічні чинники*, такі як злочинність: Крадіжки (кишенькові злодії, крадіжка багажу, злом автомобілів); Шахрайства (туристичні пастки, фальшиві гіді, підроблені квитки). Насильницькі злочини (напади, грабежі, викрадення людей).

Фінансові шахрайства: Обманні схеми (підроблені валютообмінні пункти, фальшиві знижки); Завищені ціни (переплати за послуги або товари, підвищення цін для туристів); Фальшиві товари або послуги (продаж неякісних або підроблених продуктів).

Нестабільна економічна ситуація: Страйки та протести (затримки, закриття об'єктів, обмеження транспорту); Доступність товарів і послуг (дефіцит, високі ціни, обмежений асортимент).

2. Природні чинники:

Природні катастрофи: Землетруси (руйнування інфраструктури, загроза життю та здоров'ю); Урагани та тайфуни (сильний вітер, повені, затримки в транспортуванні); Цунамі (загроза затоплення, руйнування берегових зон); Повені (пошкодження майна, обмеження доступу до певних районів); Вулканічні виверження (викиди попелу, лавові потоки, евакуація).

Кліматичні умови: Екстремальна спека або холод (теплові удари, обмороження, ускладнення подорожей); Висока вологість (підвищений ризик захворювань, дискомфорт); Небезпечні погодні умови (грози, сильний дощ, снігові бурі).

3. Епідеміологічні чинники:

Захворювання: Місцеві епідемії (малярія, денге, холера); Інфекційні хвороби (гепатит, кишкові інфекції, COVID-19); Харчові отруєння (отруєння незвичною або неякісною їжею).

Санитарно-гігієнічні умови: Якість води і їжі (забруднена вода, неякісні харчові продукти); Комахи-переносники хвороб (комарі, кліщі, блохи).

4. Медичні чинники:

Відсутність доступу до медичних послуг: Недостатня кількість лікарень або аптек (обмеженість медичної допомоги); Віддаленість медичних закладів (тривалий час доїзду до медичного об'єкту).

Медичні надзвичайні ситуації: Алергічні реакції (необхідність термінової медичної допомоги). Травми (падіння, порізи, аварії) ; Серцеві напади (необхідність швидкої допомоги).

5. Транспортні чинники:

Безпека дорожнього руху: Якість доріг (ями, нерівності, недостатнє освітлення); Дотримання правил руху (хаотичний рух, неухважні водії); Стан транспортних засобів (зношеність, технічні несправності).

Автотранспортні аварії: Небезпечні умови руху (туман, дощ, слизькі дороги); Перевантаження транспорту (зниження безпеки, ризик аварій).

6. Культурні чинники:

Мовний бар'єр: Труднощі в комунікації (нерозуміння інструкцій, важливих повідомлень); Неправильне тлумачення інформації (помилки у спілкуванні, непорозуміння).

Культурні відмінності: Неповага до місцевих звичаїв (конфлікти з місцевим населенням); Юридичні проблеми (порушення місцевих законів через незнання).

7. Інфраструктурні чинники: *Нестача або низька якість інфраструктури:* Дороги (погана якість, недостатнє покриття); Мости (аварійний стан, обмежений доступ); Готелі та ресторани (незадовільні умови проживання і харчування); Водо- та енергопостачання (перебої, обмежений доступ).

Проблеми з комунікаціями: Відсутність мобільного зв'язку (складнощі зі зв'язком у надзвичайних ситуаціях); Інтернет (низька швидкість, обмежений доступ).

8. Екологічні чинники: *Забруднення навколишнього середовища:* Якість повітря (смог, викиди, алергени); Якість води (забруднення річок, озер, морів); Якість ґрунту (токсичні речовини, радіація).

Вплив на довкілля: Деградація природних місць (ерозія, вирубка лісів); Шкода місцевій флорі та фауні (зникнення видів, порушення екосистем).

9. Психофізіологічні чинники ризику:

Фізичні перевантаження можуть бути викликані наступними факторами: Довгі піші походи або альпінізм (великі відстані, нерівна місцевість, зміна висоти); Важкі рюкзаки (носіння важкого спорядження протягом тривалого часу); Екстремальні умови (високі або низькі температури, вологість, висока сонячна активність); Неправильна техніка (недостатня підготовка або неправильне використання обладнання). Наслідки: М'язові травми (розтягнення, розриви), загальна втома, зневоднення, сонячні опіки, тепловий удар, переохолодження, обмороження, ті інші.

Нервово-психічні перевантаження можуть виникати через:

- Стрес від планування та організації подорожі.

- Незнайоме середовище: нові місця, інша культура, мова.

- Соціальна ізоляція: віддаленість від сім'ї та друзів.
- Непередбачувані ситуації: затримки, скасування планів, негода та інші.

Наслідки: тривога та занепокоєння, депресивні стани, розлади сну, зниження здатності приймати рішення.

Кожен з цих чинників може впливати на туристів різною мірою, залежно від їхньої підготовленості, досвіду та умов подорожі. Важливо враховувати ці ризики та вживати заходів для їх мінімізації.

Профілактика і управління перевантаженнями у туризмі

1. *Підготовка*: ретельне планування подорожі, включаючи маршрути, розміщення та спорядження. Фізична підготовка до тривалих походів чи інших активностей.

2. *Акліматизація*: поступова адаптація до нових умов, таких як висота або температура.

3. *Гідратація та харчування*: регулярне споживання води та збалансоване харчування для підтримки енергії.

4. *Відпочинок*: планування регулярних перерв та днів відпочинку під час активних подорожей.

5. *Соціальна підтримка*: підтримка контактів з рідними та друзями, навіть у віддалених місцях, використання сучасних засобів зв'язку.

6. *Навички виживання*: освоєння базових навичок першої допомоги, орієнтування на місцевості та самозахисту.

7. *Психологічна готовність*: навчання методів релаксації, медитації, технік управління стресом.

При проектуванні маршруту варто враховувати реальну спроможність людей сприймати інформаційні потоки, надавати їм вільний час для відпочинку і самостійного ознайомлення з туристичними ресурсами. Слід старанно планувати програму, графік переміщення, проведення заходів, а також достатні тимчасові проміжки для забезпечення нормальної життєдіяльності людини. Визначаючи складність екскурсійної програми, необхідно враховувати і

підготовку туристів, їхній інтелектуальний рівень, психофізичні особливості групи, а також традиції, звичаї, релігію. [17]

1.3. Використання європейського досвіду для розвитку замкового туризму в Україні.

Використання європейського досвіду для розвитку замкового туризму в Україні може значно покращити туристичну привабливість країни та зберегти культурну спадщину. Європа має багатий досвід у збереженні та промоції замків, що може стати корисним для українських проектів. Європейські країни можна вважати взірцем ефективного використання замків в туристичній сфері. Замковий туризм в Європі надзвичайно популярний і значно поповнює державний бюджет.

Більшість європейських замків було інтегровано в готельно-ресторанний бізнес, а також в туризмі загалом. Серед європейців є популярним кілька денна ночівля у середньовічному замку, куштування страв стародавньої кухні та участь в лицарських розважальних програмах замкового туризму. Також, європейський замковий туризм славиться організацією весільних та урочистих церемоній.

Базовими законодавчими актами, що регулюють європейську політику в сфері замкового туризму, є:

- Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини, що ратифіковано Законом № 1369-IV (1369-15) від 10.12.2003 р. [37]
- Конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи, що ратифіковано Законом № 165-V (165-16) від 20.09.2006 р. [38]
- Резолюція конференції “Майбутнє європейського туризму”, прийнята у травні 2002 р. в Брюсселі;
- Лісабонська стратегія в області розвитку туризму і збільшення зайнятості (лютий 2005 р.);
- Прикінцеві положення Конференції зі сталого розвитку європейського туризму та оновлення туристської політики (квітень 2005 р., Брюссель);

- Доповідь Групи сталого розвитку туризму (2006 р., Брюссель);
- Прикінцеві положення Конференції міністрів туризму, що проводилася в Потсдамі в травні 2007 р.;
- Повістка з питань сталого розвитку та конкурентоспроможності європейського туризму, прийнята Європейською комісією у жовтні 2007 р. на Європейському туристичному форумі в Алгарве, Португалія. [18]

У Європейському Союзі існують кілька основних фондів та програм, які активно сприяють розвитку готельного та замкового туризму. Ці фонди надають фінансову підтримку, технічну допомогу та інші ресурси для збереження культурної спадщини, покращення туристичної інфраструктури та стимулювання туристичної галузі. Нижче наведені деякі з них:

1. Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР)

ЄФРР є одним з основних фондів ЄС, спрямованих на скорочення регіональних диспропорцій шляхом підтримки розвитку та структурної перебудови регіональних економік. Фонд фінансує проекти з модернізації та реставрації історичних об'єктів, у тому числі замків, а також проекти, спрямовані на розвиток туристичної інфраструктури. [27]

2. Програма «Креативна Європа»

Ця програма спрямована на підтримку культурного та креативного секторів в ЄС. Вона включає гранти для проектів з охорони культурної спадщини, що можуть бути використані для реставрації та промоції замків як туристичних об'єктів.

3. Horizon Europe

Програма Horizon Europe фінансує дослідження та інновації у різних галузях, включаючи туризм. Вона може надавати гранти для розробки нових технологій та підходів у туристичній індустрії, які можуть бути застосовані до замкових готелів та інших історичних об'єктів.

4. Європейський соціальний фонд (ЄСФ)

ЄСФ підтримує проекти, спрямовані на розвиток навичок та підвищення кваліфікації працівників у різних секторах, включаючи туризм. Фонд може

фінансувати навчальні програми для працівників замкових готелів та інших туристичних об'єктів.

5. Програма «Interreg Europe»

Interreg Europe підтримує міжрегіональне співробітництво та обмін кращими практиками між регіонами ЄС. Програма фінансує проекти, що сприяють збереженню та використанню культурної спадщини, у тому числі замків, для розвитку туризму.

6. Європейський інвестиційний банк (ЄІБ)

ЄІБ надає кредити та інші фінансові інструменти для великих інфраструктурних проектів, включаючи ті, що спрямовані на розвиток туристичної інфраструктури та реставрацію історичних об'єктів.

7. Програма «Erasmus+»

Хоча Erasmus+ здебільшого відома як програма для освіти та обміну студентами, вона також підтримує професійне навчання та обмін кращими практиками в галузі туризму, що може включати проекти, пов'язані з замковим туризмом.

Приклади успішного застосування

- Проект RURITAGE (Horizon 2020): Спрямований на перетворення сільських регіонів у лабораторії з відновлення культурної спадщини, включаючи замковий туризм.

- Проект CHRISTA (Interreg Europe): Підтримує розвиток культурного туризму та збереження історичної спадщини через інноваційні підходи та міжрегіональне співробітництво.

Використання цих фондів і програм дозволяє країнам ЄС зберігати та розвивати свою культурну спадщину, зокрема замки, а також стимулювати туристичну галузь, що приносить економічну користь регіонам. Україні варто вивчити досвід ЄС та активно використовувати доступні інструменти для розвитку власного замкового туризму.

Замковий туризм у Європі представлений різноманітними видами, кожен з яких пропонує унікальний досвід для відвідувачів. Розглянемо основні види замкового туризму на прикладі європейських країн:

1. Готельний туризм:

Приклад: Замок Ешфорд, Ірландія. Замок перетворений на розкішний готель, де відвідувачі можуть насолоджуватися старовинною атмосферою, поєднаною з сучасними зручностями. Особливістю є вишукані номери, ресторани, спа, гольф, полювання на соколів.

2. Кулінарний туризм:

Приклад: Замок Шенонсо, Франція. Замок пропонує кулінарні тури, де відвідувачі можуть скуштувати традиційні французькі страви, приготовані за старовинними рецептами. Особливістю є, винні дегустації, кулінарні майстер-класи, середньовічні бенкети.

3. Історичні реконструкції та фестивалі:

Приклад: Замок Каркасон, Франція. Відомий своїми регулярними історичними реконструкціями та фестивалями, що дозволяють відвідувачам зануритися в середньовічну епоху. Особливістю є, лицарські турніри, театралізовані вистави, музичні концерти, ринок ремесел.

4. Весільний та урочистий туризм:

Приклад: Замок Гогенцоллерн, Німеччина. Популярне місце для організації весіль та інших урочистих церемоній. Особливістю є, розкішні банкетні зали, можливість проведення церемоній на відкритому повітрі, фотосесії у мальовничих ландшафтах.

5. Екскурсійний туризм:

Приклад: Замок Вавель, Польща. Відомий своїми екскурсіями, які проводяться багатьма мовами та розповідають про історію замку та його мешканців. Особливістю є, музейні експозиції, тематичні тури, інтерактивні виставки.

6. Тематичний туризм:

Приклад: Замок Бран, Румунія. Відомий як "Замок Дракули", приваблює туристів, зацікавлених в історіях про вампірів і готичній культурі. Особливістю є, тематичні тури, виставки, нічні екскурсії, спеціальні події на Хелловін.

7. Природний та активний туризм:

Приклад: Замок Нойшванштайн, Німеччина. Оточений мальовничими горами та лісами, пропонує відвідувачам активний відпочинок.

Особливістю є, пішохідні та велосипедні маршрути, оглядові майданчики, можливість зайнятися альпінізмом або катанням на лижах у зимовий період.

8. Культурний туризм:

Приклад: Замок Віндзор, Велика Британія. Один із найстаріших і найбільших замків у світі, що досі використовується королівською сім'єю. Особливістю є, відвідування королівських апартаментів, галереї з мистецькими творами, спеціальні виставки.

9. Освітній туризм:

Приклад: Замок Вартбург, Німеччина. Відомий своєю історичною роллю та використовується для проведення освітніх програм та конференцій. Особливістю є, лекції, семінари, дослідницькі програми, студентські тури.

10. Музейний туризм:

Приклад: Лувр, Франція (з наявністю замкових частин). Найбільший і найвідоміший музей у світі, що частково розташований у старовинному замку. Лувр демонструє мистецтво та артефакти від античності до сучасності. Особливістю є, експозиції зі всього світу, зокрема знамениті картини, скульптури та артефакти. Особлива увага приділяється середньовічній історії самого замку.

Переваги музейного туризму в замках:

1. Збереження культурної спадщини: музеї в замках допомагають зберігати та відновлювати історичні артефакти, забезпечуючи доступ до них для широкої аудиторії.

2. Освітній аспект: експозиції та виставки надають відвідувачам можливість дізнатися про історію, культуру та мистецтво, пов'язані з замками та їхніми мешканцями.

3. Економічний вплив: залучення туристів до замків-музеїв сприяє розвитку місцевої економіки через витрати на квитки, екскурсії, сувеніри та супутні послуги.

4. Наукові дослідження: музеї в замках служать центрами наукових досліджень, надаючи доступ до історичних документів, артефактів та інших матеріалів для вивчення.

Різноманіття видів замкового туризму в Європі дозволяє туристам знайти щось на свій смак: від розкішного відпочинку та культурних екскурсій до активного відпочинку та історичних реконструкцій. Україна, маючи багату замкову спадщину, може використовувати ці приклади для розвитку власного туристичного потенціалу, адаптуючи успішні європейські практики до місцевих умов. [26]

Замковий музейний туризм є важливим компонентом туристичної індустрії Європи, сприяючи збереженню культурної спадщини, освіті населення та економічному розвитку регіонів. Цей вид туризму може бути надзвичайно корисним для України, допомагаючи не тільки зберігати її багату історію, але й залучати туристів з усього світу. Використовуючи приклади успішних європейських замків-музеїв, Україна може розробити власні стратегії для розвитку цього напрямку.

В зарубіжній практиці, збереження спадщини замків відбувається шляхом їх реновація та інтеграції в реальне сучасне життя суспільства. Реновація замкових комплексів – це складний та багатогранний процес, який включає кілька методів, спрямованих на збереження історичних та архітектурних цінностей, а також адаптацію споруд для сучасного використання. Ось основні методи реновації замкових комплексів: [34]

1. Консервація. Метою консервації є збереження наявного стану будівель та запобігання подальшому руйнуванню. Це може включати ремонт та зміцнення стін, дахів, фундаментів, а також захист матеріалів від впливу погодних умов.

2. Реставрація. Цей метод передбачає відновлення замку до певного історичного періоду. Можуть бути використані автентичні матеріали та техніки, які застосовувалися в минулому. Іноді реставрація включає відновлення зруйнованих частин споруд на основі архівних документів та історичних досліджень. [30]

3. Реконструкція. Включає відновлення втраченої архітектури замку за історичними документами та археологічними даними. Мета полягає в тому, щоб максимально точно відтворити початковий вигляд комплексу.

4. Адаптація. Цей метод передбачає пристосування замкових комплексів до сучасних потреб, наприклад, для використання як музеї, готелі, конференц-зали тощо. Адаптація включає встановлення сучасних комунікаційних систем, зміцнення конструкцій, забезпечення безпеки відвідувачів.

5. Ревіталізація. Спрямована на відновлення життєздатності замкових комплексів, включаючи активне використання простору для культурних, туристичних, освітніх та інших заходів. Це допомагає залучити нові аудиторії та забезпечити фінансову підтримку для подальшого утримання замку.

6. Інтеграція сучасних технологій. Використання сучасних технологій, таких як 3D-сканування, BIM (Building Information Modeling), віртуальна та доповнена реальність, для детального вивчення та планування реноваційних робіт. Ці технології дозволяють створювати точні моделі замкових комплексів, планувати та візуалізувати майбутні зміни. [19]

7. Археологічні дослідження. Перед початком реноваційних робіт проводяться археологічні дослідження для виявлення історичних артефактів та забезпечення точності відновлювальних робіт. Це дозволяє краще зрозуміти історичний контекст та визначити найбільш автентичні методи реновації.

Важливою складовою реновації замкових комплексів є залучення спеціалістів різних галузей, таких як архітектори, історики, археологи,

інженери та реставратори, для забезпечення комплексного підходу та високої якості виконаних робіт. [25]

РОЗДІЛ 2.

ЗАМКИ УКРАЇНИ, ПОДНІСТРОВ'Я ТА ПОЗБРУЧЧЯ

2.1. Характеристика туристичних об'єктів (замків) Подністров'я.

Подністров'я - це історична область, розташована вздовж річки Дністер. Вона включає такі країни, як Україна, Молдова та Румунія. Ця область відома своєю багатою історією, архітектурою та культурою. Також славиться своїми замками, які є свідками минулих епох та приваблюють багатьох туристів.

1. Кам'янець-Подільська фортеця: Розташована в місті Кам'янець-Подільському на скелі, оточена Дністром. Відома з XIV століття як важлива оборона споруда Східної Європи та частина оборонної системи міста Кам'янець, колишньої столиці Подільського князівства XIV–XV ст. Фортеця є складовою частиною Національного історико-архітектурного заповідника «Кам'янець», що належить до «7 чудес України». [5]

2. Хотинська фортеця: Розташована біля міста Хотин на березі Дністра. Фортеця має багату історію, складається з кількох оборонних стін, башт і веж, що додає їй вражаючий вигляд. Відома Хотинська фортеця і подіями Хотинської війни, яка проходила під стінами фортеці у вересні – напочатку жовтня 1621 р. Перемога під Хотинном врятувала Західну Європу від вторгнення яничар, справила сильне враження на всі народи і набула відголосу у світовій літературі.

У Хотинській фортеці проводилися зйомки багатьох художніх фільмів, серед яких «Гадюка», «Захар Беркут», «Балада про доблесного лицаря Айвенго», «Три мушкетери», «Стріли Робін Гуда». Серед недавніх – екранізація твору відомого українського письменника Юрія Мушкетика «Яса» та зйомки кінострічки «Запорозька Січ» за повістю Миколи Гоголя «Тарас Бульба». [6]

3. Дубенський замок: Замок князів Острозьких XV ст. в м. Дубні – один із найстаріших замків України, який до цього часу несе у собі риси середньовіччя (суворі мури, підземелля зі склепіннями) та парадного стилю (оздоблені ліпниною зали).

Дубенський замок ніколи не був узятий приступом, оскільки був міцно укріплений 73-ма гарматами й надійно захищений річкою Іквою з її багатокілометровими заплавами.

- Дубенський замок входить до 7 чудес України
- Ніколи не був узятий штурмом
- Об'єкт повісті «Тарас Бульба» М. В. Гоголя
- Колишня резиденція роду князів Острозьких
- Унікальна фортифікаційна споруда
- Єдиний в Україні двобастіонний замок
- Тут 20 років проводились контрактів ярмарки
- Княжа скарбниця минулого
- Нічна екскурсія в замок визнана найкращою в Україні
- Унікальні музейні експонати [11]

4. Меджибізький замок: також відомий як Меджибізька фортеця, є одним із найдавніших та найкраще збережених замків України. Він розташований у селищі міського типу Меджибіж, що в Хмельницькій області. Замок був зведений на місці давньоруського городища і датується серединою XIV століття, коли територія належала Великому князівству Литовському.

Історія:

Польський період (XIV–XVII століття): після захоплення Поділля Польщею замок перейшов у володіння польських магнатів Сенявських, які значно розширили та укріпили його. У XV–XVI століттях замок перетворився на потужну фортифікаційну споруду з мурованими стінами, баштами та рвом.

Козацька доба (XVII століття): замок неодноразово зазнавав нападів козаків під час повстань. Визначною подією є облога замку військами Богдана Хмельницького в 1648 році.

Австрійський період (XVIII–XIX століття): після розподілів Польщі замок перейшов під контроль Австрійської імперії. У цей період він втрачає своє військове значення і поступово занепадає.

У ХХ столітті замок переживає період відновлення та реставрації. Сьогодні він є музеєм та туристичною атракцією.

Меджибзький замок має форму неправильного чотирикутника, оточений високими кам'яними стінами з бастіонами на кутах. Основні елементи комплексу:

- Головна в'їзна брама: прикрашена гербами та емблемами.
- Сторожові башти: чотири основні башти, що забезпечували огляд і захист.
- Палац: розташований всередині замку, був резиденцією власників.
- Церква святого Миколая: одна з найдавніших будівель на території замку.

Сьогодні Меджибзький замок є важливим культурним та історичним об'єктом України. Тут проводяться фестивалі, історичні реконструкції та екскурсії. Замок приваблює туристів своєю багатою історією, архітектурною величчю та мальовничими краєвидами.

У Подністров'ї розташовано багато історичних фортець та замків крім вищезазначених, такі як:

Аккерманська фортеця: Розташована біля міста Білгород-Дністровського, ця фортеця є однією з найбільш вражаючих оборонних споруд на території України. Вона має довгу історію і служила ключовим пунктом оборони протягом багатьох століть. Та інші.

Сатанівський замок

Замок у Сатанові – визначна пам'ятка Поділля та одна із найдавніших фортифікаційних споруд цього краю. До нашого часу не зберегла свого первісного вигляду. Місцеві жителі вірять, що у селі Калагарівка на Тернопільщині, розташованому на правому березі Збруча, є льох, із якого починається таємний підземний хід до Сатанівського замку. [7]

Сатанівський замок розташований у північній частині Сатанова, на високому пагорбі біля річки Збруч. За планом він п'ятикутний, не зовсім правильної форми: три сторони завдовжки приблизно по 105 м, четверта — 85 м, п'ята (південна) — 65 м. Вся площа замку займала приблизно 1,5 га. На всіх рогах п'ятикутника були башти, а між баштами — мури. На сьогодні збереглася

східна башта та рештки двох башт, розташованих безпосередньо над Збручем. Дві башти з боку містечка зруйновано. [9]

Та інші замки.

2.2. Характеристика туристичних об'єктів (замків) Позбруччя.

Позбруччя - це історичний регіон, розташований вздовж річок Прут і Збруч на території України. Цей регіон зазвичай охоплює частину західної України, включаючи такі області, як Тернопільська, Львівська та Івано-Франківська. Він відомий своєю багатю історією, культурою та природною красою.

1. Свірзький замок: розташований у селі Свірж Львівської області, є визначною пам'яткою української архітектури та історії. Він стоїть на пагорбі над мальовничим озером і оточений густими лісами, що додає йому чарівності. Історія:

Рання історія (XV століття): перші згадки про Свірзький замок датуються 1484 роком. Він був побудований родиною Свірзьких як оборонна фортеця. Первісна дерев'яна споруда була згодом перебудована в кам'яну.

Польський період (XVI–XVIII століття): замок часто змінював власників і перебудовувався. У XVI столітті він був значно укріплений родиною Цетнерів. У XVII столітті замок був перебудований у ренесансному стилі, з додаванням барокових елементів.

Австрійський період (XVIII–XIX століття): у XVIII столітті замок поступово втрачає своє військове значення і перетворюється на шляхетську резиденцію. В цей період було додано багато елементів розкішної внутрішньої обробки та ландшафтного дизайну.

Сучасний період (XX–XXI століття): після Другої світової війни замок зазнав руйнувань, але поступово відновлювався. У XX столітті тут була розташована школа-інтернат. Нині замок перебуває у процесі реставрації та відновлення.

Свірзький замок являє собою типовий зразок оборонної архітектури з елементами ренесансного і барокового стилів. Основні архітектурні особливості:

- Головна в'їзна брама: прикрашена гербами колишніх власників і має підйомний міст.
- Башти та бастіони: забезпечували захист замку з усіх боків.
- Житлові приміщення: зали та кімнати, прикрашені розписами і ліпниною.
- Каплиця: невеликий храм всередині замку, присвячений святим покровителям родини.

Свірзький замок є популярним туристичним об'єктом завдяки своїй мальовничій локації та історичній цінності. Тут часто проводяться фестивалі, культурні заходи та екскурсії. Замок є чудовим прикладом середньовічної архітектури і важливою частиною культурної спадщини України.

Додає атмосферності цьому місцю і те, що замок із села Свірж можна побачити у багатьох популярних кінострічках. Зокрема, це радянський фільм «Д'Артаньян і три мушкетери» (1978) та:

«Гетьман» (2014)

«Довбуш» (2019)

«The Sister Of» (2023)

Усе навколо виглядає настільки гарно та атмосферно, що тут і почуваєшся наче в фільмі. У задовільному стані збереглися не тільки зовнішні стіни та дах будівлі, але й внутрішній простір, який використовується для проведення різноманітних заходів та зйомок кінофільмів. Увесь цей час Спілка архітекторів самостійно опікується пам'яткою та територією довкола неї, залучаючи кошти приватних благодійників та гранти. У 2013 році НСАУ затверджує концепцію створення у Замку Міжнародного культурно-мистецького центру, в якому планується проведення літніх шкіл, архітектурних практик, виставок та мистецьких заходів. У 2018-му вперше Замок приймає учасників Львівського Фестивалю архітектури та мистецтв «ВЕЖА», а також відбувається перша студентська літня школа «Свірзький замок – театр архітектури» і опера «Алкід»

фестивалю LvivMozArt. А восени цього ж року за підтримки Українського культурного фонду організовано Мультимедійний виставковий проект «Замок Свірж: Генеза». [14]

2. Золочівський замок: Золочівський замок — замок, пам'ятка історії та культури національного значення в місті Золочеві Львівської області в Україні. Цей замок має понад 400-річну історію і представляє ренесансний стиль архітектури. Музей-заповідник «Золочівський замок» — відділ Львівської галереї мистецтв. Замок входить до туристичного маршруту «Золота підкова Львівщини». У замковому дворі збереглися донині лише Китайський палац, Великий житловий палац і значно перебудована у кінці XIX століття надбрамна вежа.

3. Підгорецький замок: Замок споруджено протягом 1635-1640 рр. на місці старого укріплення, яке згадується у 1530 р. Тут знімалися фільми: "Богдан Хмельницький", "Потоп", "Три мушкетери", "Дике полювання короля Стаха", "Помилка Оноре де Бальзака" та інші. У фільмі "Три мушкетери", наприклад, замок "знімався" в ролі Лувру. Вражає французькою лаконічністю та італійською розкішшю. Без сумніву, Підгорецька фортеця – одна із найкрасивіших в Європі та має свою цікаву трохи страшну легенду.

4. Музей-заповідник «Олеський замок»: Є одним з найбільш вражаючих пам'ятників оборонної архітектури в Україні. Він був побудований у стилі фортеці та має багато сторічну історію. Олеський замок – це велична архітектурна споруда, зведена на вершині високого пагорба. Замок складається з трьох окремих замків, що знаходяться на різних рівнях. Він розташований в мальовничому куточку Львівщини, у містечку Олесько, недалеко від кордону з Польщею. Олеський замок був зведений у середині 14 століття і з того часу був зруйнований та перебудований кілька разів. Завдяки цьому, замок представляє собою суміш архітектурних стилів, що змінювалися з роками. Споруда має неправильну форму, бо вона була побудована на складних геологічних умовах.

Основна палацова частина замку, яка має квадратну форму, була побудована в стилі ренесансу. Вона складається з двох поверхів, об'єднаних

величезною сходовою кліткою. Усередині палацу збереглися оригінальні фрески та орнаменти, які прикрашали стіни та стелі у минулому. Також тут зберігаються колекції антикваріату та картини. [12]

5. Збараський замок: Фортифікаційна оборонна споруда в місті Збараж Тернопільської області. Розташований трохи осторонь від центру міста, в парку, на Замковій горі. Перший Збараський замок звів 1393 року князь Дмитро-Корибут на Княжій горі в нинішньому приміському селі Старий Збараж. Його зруйнували татари в 1474, 1598 роках. Замок споруджено в 1626–1631 рр. за проектом італійського архітектора Вінченцо Скамоцці. 1675 року замок захопили, спалили турки. Він є квадратний у плані, оточений з усіх боків болотами. Укріплення замку, які відображали найновіші досягнення європейського фортифікаційного мистецтва, склалися з казематових валів з ескарпами, чотирьох бастіонів і рову, який оточував весь замок. Від 1994 року Збараський замок входить до комплексу споруд Збараського державного історико-архітектурного заповідника.

У 2019 році Збараський замок повністю відреставрували.

У 2021-2022 році за програмою «Велика реставрація» оновили перехідний міст та внутрішні стіни рову, які прилягають до оборонного валу фортифікаційної споруди

Позбруччя славиться своєю великою культурною спадщиною, зокрема замками та фортецями. Крім вищезазначених замків можна назвати ще:

Жовківський замок: знаходиться в місті Жовкві, Львівська область, і представляє ренесансну архітектуру. Він є одним з найкращих зразків оборонних споруд XVI століття.

Буський замок: Розташований у місті Буську, Львівська область, відомий своєю готичною архітектурою та багатою історією. Він був побудований у XV столітті та відіграв важливу роль у обороні міста.

Кременецька фортеця: Розташована в місті Кременець, Тернопільська область, ця фортеця має давню історію, яка сягає XI століття. Вона була

важливим оборонним пунктом на західних кордонах України та відіграла значну роль у багатьох історичних подіях.

Кам'янецький замок у Белзі: Розташований у місті Белз, Львівська область, цей замок збудований у стилі ренесансу та мав важливе стратегічне значення в минулому.

Тернопільський замок: Або Старий замок фортифікаційна споруда в місті Тернополі. Пам'ятка архітектури національного значення. Розташований у середмісті на східному березі Тернопільського ставу. Зведений у 1540—1548 роках на лівому березі річки Серету в урочищі Сопільче для охорони південно-східних кордонів Українських земель Королівства Польського від нападів кримських татар. У наш час від замку залишився лише палац. Тернопільський замок — символ Тернополя. Як основна геральдична фігура зображений на новому (1992) гербі Тернополя. Це також найстаріша будівля міста.

Кудринецький замок: Кудринецький замок — фортифікаційна споруда у селі Кудринці Борщівського району Тернопільської області.

Замок побудований з пісковика на початку XVII ст. польськими шляхтичами Гербуртами герба «Павча». Реконструйований в XVIII ст. Розташовувався на плато високої крутої гори, яку називають «Стрілкою», над р. Збруч. В плані неправильний чотирикутник з трьома кутовими баштами. З трьох боків мав природну перешкоду, утворену гірським рельєфом. Найбільш неприступною була східна сторона, надійно захищена обривистим схилом гори і річкою біля її підніжжя. Північна сторона, звернена до плоскогір'я, була основним вузлом оборони, захищалася штучним ровом, валом і двома баштами, одна з яких — чотирикутна в плані — була надворотньою.

Та інші замки.

2.3. Аналіз рекреаційно-туристичних ресурсів замків України

В Україні існують великі перспективи для розвитку бізнесу, пов'язаного із замками. Відновлення оборонних споруд може включати їхнє перетворення на готелі та розважальні центри. Просування цих об'єктів через ефективну рекламу

в ЗМІ, проведення історичних конкурсів, фестивалів та туристичних виставок здатне підвищити їхню інвестиційну привабливість та збільшити туристичний інтерес до України. [28]

Доктор історичних наук О. Мацюк запропонував таку класифікацію оборонних споруд України:

- міста-фортеці;
- замки;
- сторожові вежі;
- оборонні монастирі;
- церкви; костели, синагоги;
- військові укріплення;
- давньоруські укріплені городи;
- оборонні дзвіниці.

Класифікація за О. Лесиком замків та монастирів України є за їхньою відповідністю до туристичного бізнесу, готельно-ресторанного. За кваліфікацією автора оборонні споруди поділяються на чотири групи

О. В. Лесик запропонував класифікувати всі замки і монастирі України за придатністю цих пам'яток для розміщення в них функціональних груп приміщень закладів відпочинку й туризму [16].

– до категорії “А” відносяться: пам'ятки архітектури, як заповідники, музеї в замках: Білгород-Дністровський, Кам'янець-Подільський тощо;

– до категорії “Б” відносяться: придатні для використання під готельну інфраструктуру та відпочинкові пансіонати: замки у Свіржі, Підгірцях, Збаражі та інші замки і монастирі;

– до категорії “В” відносяться: замки і монастирі, у яких можливе розташування туристичних закладів, а також можливість будівництва готелів, баз відпочинку та іншого, поруч із пам'ятками архітектури: замок Кам'янець-Подільський, Хотин, Меджибіж тощо.

– до категорії “Г” відносяться: пам’ятки, що використовуються під навчальні заклади, музеї, історико-архітектурні заповідники, санаторії, культосвітні установи, а також діючі монастирі. [15, с. 23–38].

За хронологією замкові комплекси України належать до таких історичних періодів:

- доба Київської Русі (800-1240 рр.);
- доба монголо-татарського, литовського і польського панування (1240-1648 рр.);
- доба національно визвольної війни та козацької держави (1648-1775 рр.);
- доба панування Російської та Австро-Угорської імперій (1775-1917 рр.) [20, с.150].

Палаців, фортець та замків збереглося не так багато у належному стані, більшість з них занедбані. У радянські часи їх використовували як: лікарні, склади, військові частини ті інші варіанти. Через відсутність належної туристичної інфраструктури, замки є важко доступними та розташовані у сільській місцевості. Більшість збережених та відреставрованих замків, які придатні для туризму, знаходяться на Заході України: Львівська, Івано-Франківська області, Тернопільська, Волинська, Закарпатська та Хмельницька області.

Про охорону культурної спадщини: Закон України від 25 липня 2000 р. *Відомості Верховної Ради*. 2000.№39. [36].

Найунікальнішими замками Львівщині, що входять у популярний туристичний маршрут “Золота підкова Львівщини” є чотири замки: Підгорецький, (європейська перлина), Олеський, Золочівський (Китайський палац), Свірзький (найатракційніший класично-лицарський мінізамок), Жовківський (ренесансний шедевр). Незважаючи на те, що деякі замки Львівщини перебувають у стані руїн: Замок Лопатинських (збудований у XVI ст., залишилися тільки руїни стін та веж), Замок Черемошанських (збудований у XV ст., він ще вражає своєю масштабністю руїн, хоч і залишилися лише частини стін та веж), Замок Сокальських (збудований у XV ст., його залишки є

цінним об'єктом археологічних досліджень та туристичних подорожей). Ці замки, хоч і перебувають у стані руїн, є важливими частинами культурної спадщини Львівщини і привертають увагу туристів, археологів та істориків.

Туристичною візитівкою Закарпаття, є збережений та відреставрований замок, що розташований на вершині базальтового пагорбу як "велична фортифікаційна перлина". Це є Мукачівський замок "Паланок". Ужгородський замок, має свою тисячолітню історію, а зараз розміщує у собі Закарпатський краєзнавчий музей. Деякі замки закарпаття датуються XX-XVI ст., що приваблює не тільки туристів, а й архіологів, істориків. Більшість перебуває у стані руїн: Невицький замок (збудований у XIII ст., залишки веж та стін вражають своєю величчю), Королевський замок (Замок Нялаб) (збудований у XIV ст., масштаб руїн свідчить про масштаб цієї фортеці у минулому), Середнянський замок (XII ст., збереглися лише частини стін і веж, замок все ще вважається важливим історичним об'єктом), та інші. Хоч більшість замків і перебувають у стані руїн, але вони є важливими історичними пам'ятками Закарпаття, які приваблюють туристів і дослідників своєю багатою історією та мальовничими локаціями. [29]

Волинь представляє себе одним з найбільших та найдавніших в Україні, популярним серед туристів Луцьким замком або Замок Любарта.

Івано-Франківська область відома оборонними фортецями, такі як: Хотинська фортеця, Фортеця Івано-Франківськ (Фортеця Старе Місто), Тербовлянська фортеця (є однією з найвражаючих оборонних споруд в Україні і датується XI століттям). Галицький замок є частково відреставрованим і відкритим для відвідувачів. Більшість знаходиться у стані руїн, такі як: Пнівський замок (його залишки вражають своєю масштабністю), Раковецький замок (мальовниче розташування приваблює туристів), Бродівська фортеця (була споруджена у XVII столітті та відіграла важливу роль у захисті міста від нападів), Чернелицький замок. Ці фортеці представляють різні періоди історії і демонструють оборонну архітектуру різних епох, від часів Галицько-Волинського князівства до Речі Посполитої.

Хмельниччина багата на пам'ятки оборонної архітектури. Кам'янець-Подільська фортеця і Меджибізький замок (знаходиться у напівзруйнованому стані, але всеодно приваблюють туристів) вважають "перлинами" замкового туризму. Хмельниччина також має немало зруйнованих замків, що перебувають у стані руїн: Жванецький (споруджено у XV столітті), Зінківський (поч. XVIII ст.), Летичівський (XV-XVI ст., зберіг свої масивні стіни та вежі), Старокостянтинівський (XVII ст, залишається у стані руїн, хоча часткові реставраційні роботи вже проводилися).

Україна славиться своєю багатю історією та великою кількістю замків, які приваблюють туристів з усього світу. Згідно з дослідженням найпопулярніших турів по замках, створено перелік найкрасивіших та найвідоміших замків України серед туристів:

Кам'янець-Подільська фортеця (Хмельницька область): один з найвідоміших замків України, розташований на скелі над річкою Смотрич, що вражає своєю архітектурою. Замок відомий своєю історичною важливістю та мальовничими краєвидами, вважається одним із семи чудес України. Точна дата побудови фортеці невідома. Археологічні знахідки свідчать про те, що укріплення на цьому місці існували ще з часів Київської Русі. Кам'янець-Подільський часто називають "Квітка на камені" через його мальовниче розташування і вражаючі види, які відкриваються з фортеці. Згідно з легендою, фортецю збудували два брати, королі Литви – Коріятовичі, які побачили унікальне розташування скель і вирішили, що це ідеальне місце для оборонної споруди. Кожна з 11 башт фортеці має свою назву та історію. Наприклад, Ляська башта була збудована польськими майстрами, а Ковпакова башта отримала свою назву через форму, схожу на ковпак. Щорічно у фортеці проходить міжнародний фестиваль повітряних куль "Кам'янець", під час якого небо над містом заповнюється яскравими аеростатами. Фортеця зараз є частиною Національного історико-архітектурного заповідника "Кам'янець". Тут розташовані музейні експозиції, що розповідають про історію замку та міста. Фортеця неодноразово використовувалася як декорація для зйомок фільмів і телевізійних програм

завдяки своїй автентичній середньовічній атмосфері. Одним із найвідоміших фільмів, знятих тут, є радянська стрічка "Тарас Бульба". [35]

Хотинська фортеця (Чернівецька область): історична фортеця на березі Дністра, яка була важливим стратегічним пунктом. Фортеця вражає своїми розмірами та збереженістю. Хотинська фортеця розташована на скелястому березі річки Дністер, що надає їй природного захисту та робить її стратегічно важливою оборонною спорудою. Фортеця була заснована в X столітті і відіграла важливу роль у захисті південних кордонів Київської Русі. Вона неодноразово перебудовувалася і розширювалася протягом століть. Стіни фортеці мають товщину до 5 метрів і висоту до 40 метрів. Це робить її однією з найміцніших і найбільших фортифікаційних споруд у Східній Європі. [31]

Хотинська фортеця добре збереглася до наших днів і є одним з найвизначніших туристичних об'єктів України. Тут проводяться численні фестивалі, історичні реконструкції та культурні заходи. Фортеця часто використовується як декорація для зйомок фільмів та телевізійних програм. Вона з'явилася в таких відомих стрічках, як "Тарас Бульба", "Вій" та "Чорна рада". Комплекс фортеці включає кілька башт, палацові приміщення, глибокі колодязі та підземні ходи. Вежі фортеці мали різне призначення, включаючи оборонні, житлові та господарські функції. Фортеця оточена багатьма легендами. Одна з найвідоміших розповідає про "криваву башту", де, за переказами, під час османського панування стратили багатьох полонених. На території фортеці діє музей, який експонує артефакти з різних епох її історії. Тут можна побачити зброю, обладунки, предмети побуту та інші історичні експонати. Ці факти підкреслюють історичну та культурну значимість Хотинської фортеці, роблячи її одним із найцікавіших місць для відвідування в Україні.

Львівський Високий замок (Львівська область): Замок розташований на найвищій точці Львова, на горі, що є на 413 метрів над рівнем моря. Звідси відкривається панорамний вид на місто, що робить його популярним серед туристів, також знаходиться телевежа, яка є важливим об'єктом для трансляції телерадіопрограм у Львові та околицях. Замок був збудований у XIII столітті на

місці дерев'яного укріплення. Він відігравав важливу роль у захисті Львова від численних нападів. Від замку залишилися лише руїни, оскільки він був зруйнований під час воєн XVII століття. На його місці зараз знаходиться парк "Високий Замок", популярне місце для прогулянок і відпочинку. Під час археологічних розкопок на території замку були знайдені залишки давніх споруд, предмети побуту та зброя, які свідчать про насичену історію цього місця. У різні часи проводилися реставраційні роботи для збереження руїн та парку. Останні проекти спрямовані на покращення інфраструктури та створення комфортних умов для відвідувачів. [40]

Ці факти роблять Львівський Високий замок не лише важливим історичним місцем, але й популярною туристичною локацією, де можна насолодитися прекрасними краєвидами та доторкнутися до минулого Львова.

Підгорецький замок (Львівська область): Підгорецький замок вважається одним із найкращих зразків ренесансної архітектури в Україні. Він був збудований у 1635-1640 роках за проектом італійського архітектора Андреа дель Аква на замовлення польського гетьмана Станіслава Конєцпольського. Замок був відомий своїм багатим інтер'єром. Зали замку прикрашали картини, фрески, мармурові каміни та розкішні меблі. Особливою славою користувався Золотий зал, який був оздоблений золотом та прикрашений художніми творами. Замок оточений великим парком, розбитим у французькому стилі, з геометрично правильними алеями, скульптурами та фонтанами. Парк був одним із найкрасивіших в Європі свого часу. У замковій каплиці зберігалася чудотворна ікона Божої Матері Підгорецької, яка була відомою серед паломників. Замок має свої легенди про привидів. Одна з найвідоміших легенд розповідає про привид Білої Пані – дружину одного з колишніх власників, яку він нібито замурував живцем у стінах замку через ревності. Під час Першої та Другої світових воєн замок зазнав значних руйнувань. Після війни він був занедбаний, і лише в останні десятиліття розпочалися роботи з його відновлення. Завдяки своїй розкішній архітектурі та мальовничому розташуванню, замок часто використовувався як місце зйомок фільмів. Тут знімали такі стрічки, як "Потоп"

за романом Генрика Сенкевича та "Д'Артаньян і три мушкетери". Сьогодні Підгорецький замок є частиною Львівської національної галереї мистецтв. У замку проводяться екскурсії, під час яких відвідувачі можуть дізнатися про його багату історію та оглянути збережені артефакти. Зараз ведуться масштабні проекти з реставрації замку та парку, метою яких є повернення йому колишньої величі та перетворення на популярний туристичний об'єкт. [41]

Ці факти підкреслюють історичну, культурну та архітектурну значимість Підгорецького замку,

Замок Паланок (Закарпатська область): замок Паланок, розташований у місті Мукачево, Закарпатської області, є однією з найвідоміших і найстаріших фортифікаційних споруд України. Замок Паланок має багатовікову історію, що починається з IX століття. Перші укріплення були збудовані на вулканічному пагорбі, висота якого сягає 68 метрів над рівнем міста. Назва "Паланок" походить від слова "паланка" — захисного дерев'яного частоколу, яким був обгороджений замок для додаткового захисту. Замок складається з трьох частин: Верхнього, Середнього і Нижнього дворів, кожен з яких має свої фортифікаційні елементи. Верхній замок є найстарішою частиною, де розташована головна оборонна вежа та резиденція власників. У XVIII столітті замок був перетворений на політичну в'язницю. Тут утримували багатьох відомих політв'язнів, серед яких були учасники угорського національно-визвольного руху. Зараз у замку розташований історичний музей, де можна побачити експозиції, присвячені історії замку та регіону, а також різні виставки, присвячені мистецтву та культурі. Замок Паланок оповитий численними легендами. Одна з найвідоміших розповідає про підземний хід, що веде від замку до монастиря у сусідньому селі. Інша легенда пов'язана з привидами княгині Ілони Зріні, яка, за чутками, досі охороняє свій замок. Протягом XX століття замок неодноразово реставрувався та ремонтувався, щоб зберегти його історичний вигляд і архітектурну цінність. [32]

Замок Паланок є важливою культурною та історичною пам'яткою України, що привертає численних туристів з усього світу завдяки своїй багатій історії та унікальній архітектурі.

Одеський замок (Львівська область): Одеський замок, розташований у Львівській області, є одним з найвідоміших замків України і має багату історію, що приваблює численних туристів. Одеський замок має давню історію, що починається з XIII століття. Перші згадки про замок датуються 1327 роком, хоча деякі археологічні знахідки вказують на ще більш давнє заселення цього місця. Замок побудований на високому пагорбі, який забезпечував чудовий огляд околиць і робив його важко доступним для ворогів. Його стратегічне розташування на перехресті важливих торговельних шляхів сприяло його значенню в середньовіччі. Одеський замок відомий як місце народження польського короля Яна III Собеського в 1629 році. Замок неодноразово страждав від пожеж та руйнувань, особливо в XVIII і XIX століттях. Після Другої світової війни замок був у дуже поганому стані, але починаючи з 1960-х років почалися масштабні реставраційні роботи, які повернули йому колишню велич. Сьогодні Одеський замок є частиною Львівської галереї мистецтв і функціонує як музей-заповідник. Тут зберігається велика колекція українського мистецтва, включаючи живопис, скульптуру та меблі, зокрема твори XV-XVIII століть. Замок оповитий численними легендами. Одна з найвідоміших розповідає про привид молодої дівчини, яка, за чутками, з'являється у залах замку. Інша легенда пов'язана з підземними ходами, що ведуть від замку до різних місць у регіоні. Одеський замок використовувався як місце зйомок для багатьох фільмів і телевізійних серіалів завдяки своїй мальовничій архітектурі та історичній атмосфері. Замок відомий своїм бароковим інтер'єром, включаючи розкішні зали, оздоблені фресками та ліпниною, які відображають велич і стиль епохи Бароко. Навколо замку розташований прекрасний парк з рідкісними деревами та скульптурами, які додають йому особливого шарму. У парку можна знайти скульптури видатних діячів культури та історії. [45]

Одеський замок є не лише архітектурною пам'яткою, але й важливим культурним центром, що зберігає багаті історичні та художні скарби України.

Замок Радомисль (Житомирська область): Замок Радомисль, розташований у місті Радомишль Житомирської області, є унікальною архітектурною та

історичною пам'яткою України. Замок Радомисль було створено на основі старовинної паперової фабрики, побудованої у 1612 році за наказом київського митрополита Єлисея Плетенецького для потреб Києво-Печерської Лаври. Фабрика виробляла папір для друкування церковних книг. У 2007 році розпочалася масштабна реставрація старовинної будівлі, яка тривала до 2011 року. Ідея відновлення та перетворення фабрики на замок належала Ользі Богомолець, українській лікарці, громадській діячці та меценатці. Замок Радомисль є домівкою для Музею української домашньої ікони, який налічує понад 5000 експонатів. Це найбільша колекція українських домашніх ікон у світі, що охоплює період від XVI до XX століття. Будівля замку поєднує елементи середньовічної архітектури з сучасними рішеннями. Вона складається з кількох поверхів, башт, залів та підземель, які створюють атмосферу старовинного замку. У замку є обрядова зала, де проводяться весільні церемонії, та лицарська зала, прикрашена антикварними меблями та зброєю, що додає замку історичної аури. Навколо замку розташований мальовничий ландшафтний парк з озером, водоспадами та різноманітними рослинами. У замку є готель, що пропонує розміщення у старовинних кімнатах, а також сучасні конференц-зали для проведення різноманітних заходів та подій. Замок має акустично вдосконалену концертну залу, де регулярно проводяться музичні концерти, зокрема класичної та народної музики. Замок Радомисль активно сприяє розвитку культури та освіти, організовуючи виставки, семінари, майстер-класи та інші культурно-освітні заходи. Завдяки своїй багатій історії, архітектурній унікальності та культурній значущості, Замок Радомисль є популярним туристичним центром, який приваблює відвідувачів з усієї України та закордону. [44]

Замок Радомисль є важливим культурним і туристичним об'єктом України, який поєднує в собі історію, мистецтво та сучасні можливості для відпочинку та проведення подій.

Свірзький замок (Львівська область): Свірзький замок, розташований у Львівській області, є однією з найкрасивіших і найзагадковіших

фортифікаційних споруд України. Свірзький замок був збудований у XV столітті, перші згадки про нього датуються 1484 роком. Замок пережив кілька реконструкцій і перебудов. Найзначніша перебудова була проведена в XVII столітті родиною Цетнерів, які перетворили замок з оборонної споруди на розкішну резиденцію в стилі Ренесанс. Замок розташований на високому пагорбі, оточеному ставками та річкою. Це стратегічне розташування робило його важко доступним для ворогів і забезпечувало надійний захист. Як і багато старовинних замків, Свірзький замок оповитий легендами про привидів. Одна з найвідоміших легенд розповідає про білу даму, привид якої нібито з'являється в замку вночі. Свірзький замок став місцем зйомок для багатьох фільмів. Найвідоміший з них — "Д'Артаньян і три мушкетери", де замок "зіграв" роль Бетюнського монастиря. Протягом XX століття замок занепадає, але зусиллями місцевих ентузіастів і за підтримки держави були проведені реставраційні роботи. Сьогодні замок використовується для культурних заходів і туристичних екскурсій. Біля замку знаходиться мальовничий парк, закладений у XVIII столітті. На стінах замку збереглися старовинні герби родин, які володіли ним протягом століть. Вони є цінними історичними артефактами і свідчать про багату історію замку. Свірзький замок вражає своєю архітектурою. Він має ренесансні риси, а також елементи бароко, що робить його унікальною спорудою. Внутрішні інтер'єри прикрашені фресками і старовинними меблями. У замку часто проводяться різноманітні культурні заходи, включаючи виставки, концерти та фестивалі, що приваблює велику кількість відвідувачів. [42]

Свірзький замок є не лише архітектурною пам'яткою, але й важливим культурним центром, який зберігає багату історію і традиції України.

Замок Любарта (Волинська область): замок Любарта, розташований у Волинській області, є одним з найвизначніших історичних об'єктів на території України. Замок Любарта був побудований у XIV столітті за наказом князя Любарта. Він служив оборонною спорудою, що захищала кордони Волині від нападів. Замок Любарта відомий своєю легендарністю. Одна з легенд пов'язує замок із коханням князя Любарта та принцеси Софії, яка була засуджена до

шлюбу з іншим князем. Фортеця мала важливе стратегічне значення через своє розташування на торговельному шляху, який з'єднував Київ з Балтикою. Протягом своєї історії замок Любарта був перебудований кілька разів. Ці реконструкції відбувалися у різних історичних періодах і призводили до зміни архітектурного стилю фортеці. Замок мав кріпосні стіни з вежами, що дозволяли ефективно оборонятися в разі нападу. Внутрішні споруди включали в себе резиденційні приміщення, церкву та інші споруди. У різні історичні періоди замок Любарта був важливим центром політичного та культурного життя регіону. Він був місцем засідань княжих рад та інших державних установ. Сьогодні замок Любарта є музейним комплексом, де представлені експозиції про історію та культуру Волині. Відвідувачі можуть оглянути археологічні знахідки, предмети побуту та інші артефакти. Замок Любарта приваблює багатьох туристів як історична пам'ятка та місце для відпочинку. Відвідувачі можуть оглянути архітектурні споруди, прогулятися по території замку та насолодитися красою природи. [43]

Замок Любарта є важливим символом історії та культури Волині, який привертає увагу як місцевих мешканців, так і туристів з усього світу.

Збараський замок (Тернопільська область): Збараський замок, розташований у Тернопільській області України, належить до найцікавіших історичних пам'яток регіону. Збараський замок був заснований у XVI столітті на місці стародавньої фортеці. У різні історичні періоди він переживав реконструкції та модернізації, зберігаючи свою важливу роль у обороні та культурному житті регіону. Замок вражає своєю масивністю та красою архітектурних деталей. Його стіни містять численні таємні ходи, підземні приміщення та різноманітні оборонні споруди. Через віки замок став предметом легенд і історичних анекдотів. Одна з легенд пов'язує його з козацьким гетьманом Іваном Мазепою, який, за переказами, відвідував замок для зустрічей з важливими постатями свого часу. Збараський замок сьогодні є популярним місцем для туристів та культурних заходів. Тут проводяться

фестивалі, концерти, мистецькі виставки та інші події, які приваблюють як місцевих мешканців, так і гостей з усього світу. Збараський замок став популярним місцем для зйомок кінофільмів. Одним із найвідоміших прикладів є фільм "За двома зайцями", який частково був знятий саме тут, надаючи замку додаткову кінематографічну славу. Інноваційні технології - це нові або вдосконалені технології, які значно покращують умови виробництва або слугують окремими товарами. Як правило, вони менш капіталомісткі, більш екологічні та менш енергоспоживаючі. Інноваційні технології представлені інформаційними технологіями та технологічними інноваціями. Сьогодні мультимедійні технології є однією з галузей інформаційних технологій, що найбільш динамічно розвиваються. Це пояснюється тим, що мультимедіа – це взаємодія поєднання тексту, звуку, графіки, фотографій і відео в один цифровий формат із відео- та аудіо-ефектами за допомогою сучасних технологій і програмних засобів під керуванням інтерактивного програмного забезпечення. [33]

Збараський замок - це не лише історична споруда, а й символ культурної та історичної спадщини Тернопільської області, який привертає увагу своєю вражаючою красою та багатозаровою історією.

Ці замки не тільки представляють архітектурну і історичну цінність, але й є важливими туристичними об'єктами, які щороку приваблюють тисячі відвідувачів.

РОЗДІЛ 3.

ТУРИСТИЧНИЙ МАРШРУТ ЗАМКАМИ ПОДНІСТРОВ'Я ТА ПОЗБРУЧЧЯ

3.1 Технічний опис туристичного маршруту замками Подністров'я та Позбруччя.

Вид туризму: автобусний тур

Організаційна форма: екскурсії

Мета подорожі: культурно-пізнавальна

Форма туристичного маршруту: кільцева

Назва маршруту: “ Поєднання історичного та сучасного: Від замків Позбруччя до замків Подністров'я”

Довжина маршруту: 1073 км

Сезонність проведення: цілорічно

Тривалість: 4 дні

Графік маршруту:

1-день:

Початкова точка: Головний Залізничний Вокзал (Двірцева площа, 1), Львів.

- La Ferme d'Elise.
- Парк сучасних скульптур "PARK3020"
- Свірзький замок, Львівська область.
- Золочівський замок, Золочів, Львівська область.
- Підгорецький замок, Підгірці, Львівська область.
- Музей-заповідник «Олеський замок», Олесько, Львівська область.
- Дубенський замок, Дубно, Рівненська область.

2-день:

- Дубенський замок, Дубно, Рівненська область.
- Збарзький замок у Тернопільській області.
- Меджибізький замок, Хмельницька область.

3-день:

- Кам'янець-Подільська фортеця, Хмельницька область.
- Хотинська фортеця, Хотин, Чернівецька область.

4-день.

- Політ на повітряній кулі в Кам'янці-Подільському

Технічний опис маршруту:

1-день.

8:00. Починається маршрут з точки зборів- місто Львів, Головний Залізничний Вокзал (Двірцева площа, 1). Після посадки в автобус усіх учасників туру, прямуємо до нашої першої локації La Ferme d'Elise. У дорозі: 50 км; 58 хв.

9:00-10:00. Гуральня (винарня) фруктових і ягідних вин La Ferme d'Elise. Вишукані малинове та ожинове вина, трояндовий лікер. Дегустація різних видів фруктових і ягідних вин, міцні алкогольні напої та солодкі лікери. А для тих, хто не вживає алкоголь, дистилат з ружі, а також кава на трояндовій воді. Крім того, дегустація крафтових сирів, місцеві м'ясні закуски, морозиво з трояндовим варенням. Відправляємося на наступну локацію "PARK3020". У дорозі: 85,4 км; 1 год 31 хв.

11:40-12:25. Наступна наша зупинка- Парк сучасних скульптур "PARK3020" на території відпочинкового комплексу "Едем-Резорт". Парк скульптури - це композиційно-взаємопов'язаний, організований простір. Сучасні українські митці по-своєму відтворюють дійсність, вписуючи думку у загальну концепцію, надаючи їй фізичну форму. PARK3020 об'єднав митців з різних куточків країни, щоб представити еволюцію та перспективи української скульптури. Парк має на меті ознайомити національну та міжнародну спільноту з іменами тих, хто формує майбутнє сучасної культури. 50% з вартості квитка передаються на ЗСУ. Після відвідування парку, ми відправляємося в наш перший замок. У дорозі: 10,7 км; 14 хв.

12:45-13:40. Свірзький замок- являє собою типовий зразок оборонної архітектури з елементами ренесансного і барокового стилів, є популярним

туристичним об'єктом завдяки своїй мальовничій локації та історичній цінності. Тут часто проводяться фестивалі, культурні заходи та екскурсії. По завершенню оглядової екскурсії, їдемо на обід у Кафе-бар "Зоранд". У дорозі: 52,7 км; 59 хв.

14:50-15:50. Обід у Кафе-бар "Зоранд". Після обіду, відвідуємо оглядову екскурсію в Золочівському замку, який знаходиться в декількох хвилинах. У дорозі: 700 м; 2 хв.

16:00-17:00 Золочівський замок- цей замок має понад 400-річну історію і представляє ренесансний стиль архітектури. У замковому дворі збереглися донині лише Китайський палац, Великий житловий палац і значно перебудована у кінці ХІХ століття надбрамна вежа. Наступним нашим замком стане Підгорецький. У дорозі: 17,2 км; 16 хв.

17:30-18:30. Підгорецький замок. Один із найкрасивіших в Європі та має свою цікаву та трохи страшну легенду. Тут знімалися фільми: "Богдан Хмельницький", "Потоп", "Три мушкетери", "Дике полювання короля Стаха", "Помилка Оноре де Бальзака" та інші. Останнім замком на цей день стане Музей-заповідник «Олеський замок». У дорозі: 14,5 км; 14 хв.

18:55-19:55. Музей-заповідник «Олеський замок». Є одним з найбільш вражаючих пам'ятників оборонної архітектури в Україні. Замок складається з трьох окремих замків, що знаходяться на різних рівнях. Провівши останню, на цей день, культурно-оглядову-пізнавальну екскурсію, прямуємо на заселення у готель "Дубно". У дорозі: 90,9 км; 1 год 7 хв.

21:15. Готель "Дубно". Для бажаючих, хто має ще сили, пропонується унікальна нічна екскурсія Дубенським замком. У дорозі: 600 м; 2 хв

22:40-00:30 Дубенський замок. Унікальним туристичним продуктом, є нічна атракція «Духи та легенди Дубенського замку». Захопливе костюмоване видовище, для тих, хто відважиться на нічну екскурсію в середньовічному Дубенському замку.

За перший день ми подолали 322,8 км та відвідали 7 туристичних об'єктів, 5 замка.

2-день.

9:20. Прямуємо на екскурсію до Дубенського замку, який входить до 7 чудес України. У дорозі: 600 м; 2 хв.

9:35-10:35. Дубенський замок. Під час екскурсії Ви побачите:

- надбрамний корпус та 2 величних палаци XV-XVIII ст. – палац князів Острозьких та палац князів Любомирських
- чудово збережені автентичні підземелля – каземати
- унікальні музейні експонати
- справжні гармати, стародавню зброю, захисне озброєння та багато іншого.

Тут Ви дізнаєтесь про героїчні бої, світські інтриги та романтичні пригоди, а також підніматися на замкові мури до знаменитої вежі “Беатка”. Наступний Збаразький замок у Тернопільській області. У дорозі: 94,9 км; 1 год 32 хв.

12:10-13:00. Збаразький замок. Перший Збаразький замок звів 1393 року князь Дмитро-Корибут на Княжій горі в нинішньому приміському селі Старий Збараж. Двоповерховий палац побудований в стилі пізнього Ренесансу. Після закінчення екскурсії, обід у ресторані “Витребеньки”. У дорозі: 3,1 км; 1 год 8 хв.

13:20-14:00. Ресторані “Витребеньки”. Останнім замком на цей день буде Меджибізький замок, Хмельницька область. У дорозі: 156 км; 2 год 38 хв.

16:50-18:00 Меджибізький замок, Хмельницька область. Автобус відвезе на поселення у Готельно-ресторанний комплекс "Райдуга" там у туристів буде вільний час. У дорозі: 9,6 км; 13 хв.

18:25. Готельно-ресторанний комплекс "Райдуга"

За другий день туристичний автобус подолав 264 км та 3 замки.

3-день.

8:00. Виїзд до Кам'янець-Подільської фортеці. У дорозі: 141 км; 2 год 2 хв.

10:10-13:10 Пішохідна екскурсія Кам'янець-Подільським. Одне з семи чудес України, "квітка на камені". Ходячи пішохідною екскурсією ви побачите головні визначні пам'ятки старого міста і звичайно ж Кам'янець-Подільську

фортецю. На обід зупиняємося у “Витребеньки від Диканьки”. У дорозі: 2,2 км; 6 хв.

13:20-14:05. “Витребеньки від Диканьки”. Після обіду їдемо в державний історико-архітектурний заповідник „Хотинська фортеця” у Хотині. У дорозі: 27,4 км; 32 хв.

14:45-16:45 Хотинська фортеця. Одна із найкраще збережених середньовічних фортець XIII - XVIII ст. у Європі. Хотин (перша письмова згадка 1002 р.). Після огляду замку, відправляємось на передпольотний брифінг. У дорозі: 25,7 км; 29 хв.

17:30 Вечеря у “Гала готель”.

18:30. Передпольотний брифінг у “Гала готель”.

19:30. Заселення у “Гала готель” та вільний час

За третій день туристичний автобус подолав 196,3 км та 2 замки.

4-день.

4:30. Виїзд на політ на повітряній кулі. У дорозі: 7,8 км; 17 хв.

5:00-10:00. Політ на повітряній кулі. На Вас очікує:

- Політ на повітряній кулі, близько години, на висоті 200-500 метрів.
- Після приземлення Вас чекає традиційна посвята у повітроплавці, іменні грамоти, шампанське.

- Тривалість програми 4-5 годин.

- Кількість повітряних куль залежить від кількості осіб.

- Кількість людей в кошику: 4-6 осіб.

10:10. Виїжджаємо на сніданок та буде час купити їжу в дорогу. У дорозі: 6,9 км; 16 хв.

10:30-12:00. Сніданок у “Витребеньки від Диканьки” та вільний час. Після завершення сніданку та вільного часу, повертаємося до відправної точки туру, міста Львова, Головний Залізничний Вокзал (Двірцева площа, 1).

12:15. Виїзд до Головного Залізничного Вокзалу. У дорозі: 275 км; 4 год 55 хв.

18:30. Приблизний час прибуття до міста Львів, Головний Залізничний Вокзал.

За четвертий день туристичний автобус подолав 290 км.

Усього за 4 дні: 1.073 км та 9 замків.

3.2. Маркетинг туристичного маршруту.

Підрозділ "Маркетинг туристичного маршруту" має забезпечити комплексний підхід до залучення туристів та підвищення інтересу до культурної спадщини Подністров'я та Позбруччя. Ретельний аналіз цільової аудиторії, розробка ефективних стратегій просування та створення привабливих рекламних матеріалів сприятимуть успішній реалізації туристичного маршруту.

Більшість замків України майже зруйнована, але це не заважає їх туристичному використанню та організації екскурсійних маршрутів. Ми живемо у часи стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Однією з сучасних технологій у туризмі, є комп'ютерне 3D-моделювання та відео, яке дає можливість побачити об'єкти замкової екскурсії, надаючи інформацію туристам через впровадження цифрових інструментів. Завдяки впровадженню цих технологій, туристи мають можливість ознайомитися із архітектурою та історією вже зруйнованих туристичних об'єктів. Новітні технічні дозволяють значно розширювати можливості, щодо туристичних об'єктів: проведення віртуальних виставок, презентації втрачених експонатів та інші. Одним із видів інноваційного музею є віртуальний музей, експозиційні матеріали якого розміщені в електронному просторі та доступні широкому колу відвідувачів. Віртуальний музей є хорошим прикладом використання Інтернет-технологій для вирішення проблем зберігання, безпеки та широкого, швидкого і легкого доступу до експонатів. Його головна особливість полягає в тому, що людина може відвідати музей через віртуальну екскурсію, без великих затрат і не долаючи великі відстані. [22]

Маркетинговий підхід до надання туристичних послуг передбачає, що

туристичний товар є лише «матеріалізованим» засобом досягнення мети подорожі. Об'єкти, запропоновані у програмі турів, певною мірою, є товарною формою туристичного продукту, забезпечуючи його цінність і споживчу вартість. [21]

Розробка маркетингової стратегії туристичного маршруту замками Подністров'я та Позбруччя. Етапи:

1. Дослідження ринку. До цього етапу відносяться:

- Аналіз цільової аудиторії: демографія (вік, стать, доходи, сімейний стан); психографія (інтереси, стиль життя, цінності); географія (основні регіони проживання потенційних туристів); біхевіоральні аспекти (подорожі в минулому, частота подорожей, уподобання щодо типів подорожей).

- Аналіз конкурентів: існуючі маршрути (вивчення пропозицій, ціноутворення, якість послуг); сильні та слабкі сторони (виявлення конкурентних переваг та недоліків).

- Дослідження потреб клієнтів: опитування (проведення анкетувань та інтерв'ю для збору інформації про уподобання та очікування); Фокус-групи (організація групових дискусій з потенційними туристами).

2. Розробка туристичного продукту:

- Вибір замків: історична цінність (визначення ключових замків з історичною значущістю); стан збереженості (оцінка замків з точки зору доступності та безпеки для відвідувачів); логістика (розробка оптимального маршруту з урахуванням транспортної доступності).

- Створення унікальної пропозиції: тематичні екскурсії (історичні тури, інтерактивні квести, тематичні виставки); додаткові послуги (майстер-класи, дегустації місцевих продуктів, фестивалі).

3. Цінова політика:

- Розробка цінових пакетів: базові та преміум-пакети (включення різного набору послуг, як проживання, харчування, екскурсії); знижки та акції (сезонні пропозиції, знижки для сімейних туристів, групові знижки); цінова сегментація, доступні ціни (пропозиції для бюджетних туристів); преміум-пропозиції

(розкішні тури для туристів з високим доходом).

4. Просування маршруту:

- **Онлайн-маркетинг:** Веб-сайт (створення інформативного та зручного для користувачів сайту з функцією онлайн-бронювання); SEO та контекстна реклама (оптимізація сайту для пошукових систем, використання Google Ads); Соціальні мережі (активне ведення сторінок у Facebook, Instagram, TikTok, Twitter. Створення контенту, який залучає аудиторію (фото, відео, історії).

- **Контент-маркетинг:** блоги та статті (публікація матеріалів про замки, історичні факти, легенди); Відеоконтент (створення відеоекскурсій, інтерв'ю з місцевими жителями, документальних фільмів).

- **Партнерські програми:** співпраця з туристичними агенціями (розробка спільних турів, взаємне просування); інфлюенсери та блогери (запрошення відомих блогерів для оглядів маршруту).

5. Продажі та обслуговування клієнтів:

- **Бронювання та оплата:** онлайн-бронювання (забезпечення зручної системи бронювання на веб-сайті), мобільний додаток (розробка додатку для смартфонів з функцією бронювання та інтерактивними картами).

- **Обслуговування клієнтів:** підтримка (цілодобова підтримка клієнтів, гаряча лінія, онлайн-чат); зворотній зв'язок (збір відгуків туристів, аналіз та покращення послуг).

6. Брендинг і позиціонування

- **Створення бренду:** логотип та візуальний стиль (розробка впізнаваного логотипу та єдиного стилю для всіх маркетингових матеріалів); слоган (вибір слогану, який відображає сутність та унікальність маршруту).

- **Позиціонування на ринку:** унікальні переваги (підкреслення історичної та культурної цінності замків, ексклюзивність пропозицій); ціннісна пропозиція (чітке комунікування переваг маршруту для різних сегментів аудиторії).

7. Інновації та технології

Інноваційні технології - це нові або вдосконалені технології, які значно покращують умови виробництва або слугують окремими товарами. Як правило,

вони менш капіталомісткі, більш екологічні та менш енергоспоживаючі. Інноваційні технології представлені інформаційними технологіями та технологічними інноваціями. Сьогодні мультимедійні технології є однією з галузей інформаційних технологій, що найбільш динамічно розвиваються. Це пояснюється тим, що мультимедіа – це взаємодія поєднання тексту, звуку, графіки, фотографій і відео в один цифровий формат із відео- та аудіо-ефектами за допомогою сучасних технологій і програмних засобів під керуванням інтерактивного програмного забезпечення [23, с. 6].

Віртуальні тури: VR/AR технології: Створення віртуальних турів замками для попереднього ознайомлення.

Мобільний додаток: інтерактивні карти: Розробка інтерактивних карт із зазначенням замків, маршрутів, цікавих місць.

Додаткові послуги: Інформація про готелі, ресторани, заходи та акції.

8. Партнерство та співпраця

- Місцеві громади: залучення місцевих жителів (організація майстер-класів, ярмарків, культурних заходів з участю місцевих громад).
- Інвестиції: фінансування (пошук державних грантів, приватних інвесторів для розвитку інфраструктури та реставрації замків).
- Співпраця з іншими туристичними маршрутами: інтеграція (створення комбінованих турів з іншими популярними туристичними напрямками).

Реалізація цих кроків забезпечить успішне просування туристичного маршруту замками Подністров'я та Позбруччя, підвищить інтерес та залученість туристів, сприятиме розвитку місцевої економіки та збереженню культурної спадщини. [24]

Як спеціаліст у сфері СММ, упершу чергу, я б створила аккаунт у соціальних мережах таких як: інстаграм (Instagram) та фейсбук (Facebook). Маркетинг туристичного маршруту "Замки Подністров'я та Позбруччя" у соціальних мережах може бути дуже ефективним завдяки широкому охопленню та можливостям таргетованої реклами. Ось план для успішного

маркетингу:

1. Оформлення шапки профілю та аккаунту в цілому:

Грамотний опис надаючих послуг і туристичного маршруту.

2. Написання Контент-плану:

- Візуальний контент: Використовуємо високоякісні фото та відео замків, краєвидів, подій. Наприклад, серія постів про кожен замок із цікавими фактами та історіями. А також, закріпити у хайлайтс окремо інформацію про кожен замок

- Історії та легенди: Розповідаємо захоплюючі історії та легенди, пов'язані з замками. Можна закріпити їх у хайлайтс до інформації про кожен замок.

- Туристичні поради: Публікуємо інформацію про найкращі маршрути, місця для ночівлі, місцеві кафе та ресторани. Найкраще закріпити їх у хайлайтс.

- Відгуки туристів: Заохочуйте відвідувачів ділитися своїми враженнями та тегати ваші сторінки. Можна закріпити їх у хайлайтс.

3. Аналіз аудиторії:

- Визначення цільової аудиторії: З'ясуємо, хто наші потенційні туристи. Це можуть бути місцеві мандрівники, іноземці, сім'ї, молодь, історичні ентузіасти тощо.

- Вивчення уподобань: Досліджуйте, які соцмережі та типи контенту вони використовують (фото, відео, блоги).

4. Соціальні мережі:

- Instagram: Використовуємо Instagram для візуального контенту. Створюємо яскраві історії та reels. Застосовуємо геотеги та хештеги.

- Facebook: Публікуємо більш детальні описи подій, організуємо конкурси та розіграші. Використовуємо групи та сторінки для залучення спільноти.

- TikTok: Створюємо короткі відео з вражаючими моментами з подорожей, цікавими фактами та рекомендаціями.

- YouTube: Запускаємо відеоблоги про маршрути, організуємо віртуальні тури замками.

5. Взаємодія з підписниками:

- Коментарі та повідомлення: Активно відповідаємо на коментарі та повідомлення підписників, надаючи корисну інформацію та поради.
- Конкурси та розіграші: Проводимо акції, де користувачі можуть виграти безкоштовні квитки або сувеніри.
- Відгуки та рекомендації: Заохочуємо підписників залишати відгуки про відвідування замків та ділитися своїми враженнями.

6. Рекламні кампанії:

- Таргетована реклама: Використовуємо можливості таргетованої реклами у Facebook та Instagram для залучення конкретної аудиторії.
- Інфлюенсери: Співпрацюємо з популярними блогерами та інфлюенсерами, які можуть просувати ваш маршрут своїм підписникам.

7. Аналітика та оптимізація:

- Моніторинг ефективності: Відстежуємо результати своїх постів та рекламних кампаній за допомогою аналітичних інструментів (наприклад, Facebook Insights, Instagram Analytics).
- Оптимізація стратегії: На основі отриманих даних коригуємо свою контент-стратегію та рекламні кампанії для досягнення кращих результатів.

Приклад контент-плану на тиждень:

Понеділок: Рілс (Reels) із атмосферою одного з замків або поїздки в цілому.
Вівторок: Поради для туристів (що взяти з собою, найкращі місця для фото).
Середа: Відеоогляд маршруту.
Четвер: Історія або легенда про замок (текст + фото).
П'ятниця: Відгуки туристів.
Субота: Прямий ефір або Q&A (Питання і відповіді) сесія.
Неділя: Розіграш або конкурс.

Запровадження такого плану допоможе залучити більше туристів та зробити маршрут "Замки Подністров'я та Позбруччя" популярним та відомим серед широкої аудиторії.

Оформлення шапки профілю та написання контент плану. Приклад:

Username:

@zamky_podnistrovyu_pozbruchchya

Bio:

Подорожуй замками Подністров'я та Позбруччя

Захоплюючи історії та вражаючі краєвиди

Маршрути, поради та унікальні місця

Долучайся до наших пригод!

#ЗамкиПодністров'яПозбруччя

Заплануй свою подорож зараз

Website:

[посилання на офіційний сайт або платформу для бронювання турів]

Highlight Covers:

1. Маршрути (Маршрутна карта)
2. Замки (Фото замків)
3. Легенди (Книга або свічка)
4. Поради (Іконка компаса)
5. Відгуки (Зірка або сердечко)
6. Події (Календар)

Profile Picture:

Логотип маршруту або одне з найвідоміших замків на маршруті.

Такий профіль приверне увагу потенційних туристів, підкреслить унікальність маршруту та надасть корисну інформацію.

ВИСНОВОК

Дослідивши Подністров'я та Позбруччя, відкривається великий світ української історії з її архітектурою та легендами. Величезна кількість історичних споруд, як замки, фортеці та ін. Більшість з них не збереглася до нашого часу. Найвизначнішими об'єктами туристичного інтересу є Хотинська фортеця, Кам'янець-Подільська фортеця, Збаразький замок, Підгорецький замок. Багато було знищено під час нападів у минулих століттях та Радянською владою. Цей тур допоможе українцям, а також іноземцям дослідити українську історію та відчувати атмосферу цих місць скрізь роки.

По закінченню роботи, можна підвести підсумок, що були виконанні всі поставленні завдання для розкриття данної теми.

Завдання 1: Ознайомилася з туристичними об'єктами (замками) Подністров'я та Позбруччя та створила туристичний маршрут.

Завдання 2: Дослідила сучасний стан туристичних об'єктів, історичних споруд, як замки, фортеці та інші, які збереглася до нашого часу.

Завдання 3: Дослідила Подністров'я та Позбруччя, відкривши великий світ української історії з її архітектурою та легендами. Створила туристичний маршрут, що зацікавить людей архітектурною культурою Подністров'я та Позбруччя.

Завдання 4: Ознайомилася з найвизначнішими об'єктами туристичного інтересу, такі як Хотинська фортеця, Кам'янець-Подільська фортеця, Збаразький замок, Підгорецький замок та інші.

Завдання 5: Створила такий туристичний продукт, що допоможе українцям, а також іноземцям, дослідити українську історію та відчувати атмосферу цих місць скрізь роки.

Туристичний маршрут розрахований на 4 дні. У моєму туристичному маршруті зазначені не тільки історичні об'єкти відвідування, а й місця розміщення та харчування. Під час виконання роботи, розглянула основні аспекти формування туристичного маршруту та ознайомилася з етапами розробки туристичного маршруту.

Подністров'я та Позбруччя мають великий природний та історико-культурний потенціал.

З боку економічного та соціального впливу, впровадження туристичного маршруту сприятиме економічному розвитку регіону. Передбачається зростання числа туристів, що призведе до підвищення доходів місцевих підприємств, зокрема, готелів, ресторанів, екскурсійних агентств та інших сервісів. Водночас, розвиток туризму сприятиме створенню нових робочих місць та покращенню соціальної інфраструктури.

Для успішного функціонування туристичного маршруту рекомендовано здійснити ряд заходів: покращення дорожньої інфраструктури, розробка додаткових туристичних програм, створення інформаційних центрів, проведення рекламних кампаній. Важливим є також залучення інвестицій для реставрації та підтримки замків у належному стані. Співпраця з місцевими органами влади, бізнесом та громадськими організаціями може сприяти успішній реалізації цих заходів. Необхідно також розвивати кадровий потенціал у сфері туризму, проводити навчання та підвищення кваліфікації працівників туристичної галузі.

Реалізація туристичного маршруту замками Подністров'я та Позбруччя має значний культурно-освітній потенціал. Відвідування історичних пам'яток сприяє збагаченню знань туристів про історію та культуру України, формує у них повагу до культурної спадщини. Крім того, такі маршрути можуть бути використані для освітніх цілей, наприклад, для проведення навчальних екскурсій для школярів та студентів.

Важливою складовою розвитку туристичного маршруту є забезпечення екологічної стійкості. Необхідно розробити та впровадити заходи для мінімізації негативного впливу туризму на природне середовище, зокрема, забезпечити належне утримання територій навколо замків, організувати систему збору та утилізації відходів, сприяти екологічній свідомості туристів.

Створення унікальних та привабливих туристичних маршрутів, які виділяються на фоні конкурентів, підкреслюючи унікальність та

ексклюзивність маршруту в маркетингових матеріалах є важливим аспектом. Побудова сильного бренду маршруту, що відображає ключові характеристики та унікальні переваги маршруту сприяє його впізнаваності та привабливості. Постійний моніторинг та оцінка ефективності маркетингових стратегій і заходів дозволяє вчасно коригувати плани та підвищувати їх результативність. Отже, маркетинг у туристичному маршруті є комплексним процесом, який вимагає ретельного планування, аналізу та використання різноманітних інструментів для досягнення цільової аудиторії та забезпечення високого рівня задоволеності клієнтів. Ефективна маркетингова стратегія сприяє підвищенню привабливості туристичних маршрутів, збільшенню кількості туристів та економічному розвитку регіону.

Таким чином, створення та впровадження туристичного маршруту замками Подністров'я та Позбруччя є перспективним напрямом, який має потенціал для значного розвитку туризму в регіоні, сприяння економічному зростанню, покращенню якості життя місцевого населення та збереженню культурної спадщини. Це дозволить не тільки підвищити туристичну привабливість регіону, але й забезпечити сталий розвиток території з урахуванням економічних, соціальних та екологічних аспектів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Туристські маршрути. URL: <http://surl.li/qrlwo>
2. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України: навч. посібник/ О. О. Любіцева, Є. В. Панкова, В. І. Стафійчук. – К.: Альтерпрес, 2007. – 369 с.
3. Бардин К.В. Азбука туризму. М., 1981.
4. Розробка маршруту туристського походу. URL: <https://studfile.net/preview/9359796/page:4/>
5. Кам'янецький замок. URL: <http://surl.li/qsrdi>
6. Хотинська фортеця. URL: <https://7chudes.in.ua/nominaciyi/hotynska-fortetsya-2/>
7. Сатанівський замок. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Сатанівський_замок
8. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) – 3-є вид., перероб. та допов. К.: «Альтерпрес», 2005. 436 с.
9. Сатанівський замок. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/68973_satanovskiy-zamok.htm
10. Державна програма розвитку туризму в Україні до 2010 року. -Київ, 2002.
11. Дубенський замок. URL: <https://zamokdubno.com.ua/>
12. Олеський замок: найстаріший замок України. URL: <https://expedicia.org/oleskiy-zamok-naustarishiy-zamok-ukr/>
13. Сидорівський замок. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Сидорівський_замок
14. Свірзький замок URL: <http://surl.li/tsvrh>
15. Лесик О. В. Замки та монастирі України. Львів: Світ, 1993. 173 с.
16. Лесик О. В. Замки та монастирі України. - Л.: Світ, 1993.
17. Психофізіологічні навантаження. URL: <https://studfile.net/preview/5375731/page:13/>

18. Корсак Р. В., Берец А. Розвиток туризму в країнах Європейського Союзу та досвід організації для України напочатку ХХІ ст. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. Київ: Видавництво “Гілея”, 2016. Вип. 108. С. 98–101.
19. Андрусяк У.Б. Принципи функціонально-планувальної реорганізації замкових комплексів на прикладі Івано-Франківської області: автореф. Дис. ... канд. арх. Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Харків, 2019.
20. Рутинський М.І. Замковий туризм в Україні. Географія пам'яток фортифікаційного зодчества та перспективи їх туристичного відродження: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007. 432 с.
21. Ткаченко Т.І. Туристичний продукт як об'єкт виробничого підприємництва // Культура народів Причорномор'я. 2005. №67. С.130-135.
22. Жежнич П.І. Структурна та формальна моделі віртуального музею. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/sisn/vsi-vypusky/vypusk-631-2008/strukturna-ta-formalna-modeli-virtualnogo-muzeyu>
23. Жураєва К.А. Інноваційні технології у туризмі. URL: <http://www.geograf.com.ua.>, с. 595 с.
24. Школа І.М. Менеджмент туристичної індустрії. Чернівці: Книги ХХІ, 2003. 595 с.
25. Федунків З. Еволюція оборонних укріплень бастионних регулярних замків Західної України. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук-технічний збірник*. Київ: КНУБА, 2016. Вип. 43. С. 332-342.
26. Шашкова І. С., Буравченко С. Г., Хлюпін О. А. Методи пристосування замків під культурно-туристичні комплекси. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Випуск 61*. 2021. С.139-158.
27. PALACES AND CASTLES – WALK THROUGH THE HALLWAYS OF HISTORY. URL: <https://www.ukraine.com/attractions/castles/>
28. Шикеринець В. В. Перспективи розвитку замкового туризму в Україні. *Держава та регіони. Сер. Держ. упр.* 2012. Вип. 3. С. 92-96.

29. Шашкова І.С. Способи пристосування старовинних замків до сучасних потреб. *POLIT.Challenges of science today*. 2021.
30. Донскова К. С. Сучасні тенденції розвитку міжнародного туризму в Україні та світі. URL: <http://eKhSUIR.kspu.edu/123456789/11342>
31. Жердьов А. Фортифікаційні споруди у системі об'єктів туристсько-рекреаційної діяльності. *Географія та туризм*. 2012. Вип. 19. С. 143-149.
32. Мацюк О. Я. Замки і фортеці Західної України. Мандрівки історичні. – Львів: Центр Європи, 1997. – 160 с.
33. Мацюк О.Я. Замки і фортеці Західної України. Історичні мандрівки. Львів: Центр Європи, 2005. 192 с.
34. Омельчук Б. А. Вивчення, збереження та використання замків і фортець Західної України: історичний аспект. *Вісник НУ «ЛП»*, 2012. No 724. С. 74 - 80.
35. Пламенецька О. Фортеці й замки в Україні. *Пам'ятки України*. 1996. No 2. С 13-25 Шикеринець В. В. Перспективи розвитку замкового туризму в Україні. *Держава та регіони. Сер. Держ. упр.* 2012. Вип. 3. С. 92-96.
36. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 25 липня 2000 р. *Відомості Верховної Ради*. 2000. No 39. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/T001805?an=339&ed=2021_07_24
37. Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини, що ратифіковано Законом No 165-V (165-16) від 20.09.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_226#Text
38. Конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи, що ратифіковано Законом No 165-V (165-16) від 20.09.2006 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/158645_158645
39. Розробка маршруту туристського походу. URL: <https://studfile.net/preview/9359796/page:4/>
40. Львів згори: оглядові майданчики Львова. URL: <https://lviv-tourist.info/oglyadovi-majdanchyky-lvova/>
41. Підгорецький замок. URL: <https://discover.ua/locations/podgoreckiy-zamok>

42. Свірзький замок – діамант без оправы Свірзький замок – діамант без оправы. URL: <https://vidviday.ua/blog/svirzhskyi-zamok-diamant/>

43. Замок Любарта (Замок люборта). URL: <https://karpatium.com.ua/pamyatky-arkhitektury/lutskyi-zamok-zamok-liubarta>

44. Замок Радомисль (Житомирська область). URL: <https://drymba.com/uk/1045949-istoryko-kulturnyy-kompleks-zamok-radomysl>

45. Музей-заповідник «Одеський замок». URL: <https://lvivgallery.org.ua/museums/muzey-zapovidnyk-oleskyi-zamok>